

KRIVIČNOPRAVNI I VIKTIMOLOŠKI ASPEKTI EKOLOŠKIH KRIVIČNIH DELA U REPUBLICI SRBIJI*

Nikola Paunović*

Predmet rada su krivičnopravni i viktimološki aspekti ekoloških krivičnih dela. U prvom delu autor razmatra normativni aspekt glave XXIV Krivičnog zakonika koja se tiče krivičnih dela protiv životne sredine uz poseban osvrt na grupni objekt zaštite. Zasebno se pristupa analizi blanketnog karaktera dispozicije ekoloških krivičnih dela sa osnovnom idejom da treba praviti razliku između tri vrste blanketnih normi. Osim toga, u ovom delu rada, predstavljene su pojedine dileme iz sudske prakse. U drugom delu rada dat je prikaz statističkih podataka o broju prijavljenih i osuđenih lica za ekološka krivična dela za period od 2007. do 2015. godine na osnovu njihove obrade od strane Republičkog zavoda za statistiku. Konačno, u poslednjem delu autor se bavi problematikom određivanja kruga žrtvi ekoloških krivičnih dela. Ovo stoga što je pitanje žrtve jedno od najsloženijih kada je reč o ekološkim inkriminacijama budući da posledice ne moraju biti jasno vidljive u svakom konkretnom slučaju, za razliku od nekih drugih krivičnih dela. Stoga se otvara pitanje da li su ekološka krivična dela victimless crime.

Osnovni cilj rada je da se ukaže kako na nedostatke na normativnom planu tako i na dileme sa kojima se susreće sudska praksa u oblasti krivičnopravne zaštite životne sredine kao i da se pruže predlozi za njeno poboljšanje. Pored toga, prikaz statističkih podataka o grupi krivičnih dela protiv životne sredine ima za cilj da ukaže na razmere ekološkog kriminaliteta u Republici Srbiji.

KLJUČNE REČI: ekološka krivična dela / statistički podaci / sudska praksa / žrtve

* Naučni rad je izveden iz autorove master teze pod nazivom "Ekološka krivična dela sa krivičnopravnog i kriminalističkog aspekta", odbranjene 2016. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

* E-mail: dzoni925@gmail.com

1. UVOD

Ekološki kriminalitet je tema o kojoj se sve češće govori u stručnoj javnosti, a time i sve učestalije posvećuje pažnja u naučnim radovima. Razlozi za takvo interesovanje su višestruki i ogledaju se pre svega u ukazivanju na: potrebu da ljudi žive u zdravom okruženju, težinu posledica koje mogu ostaviti ekološke katastrofe, nedovoljno razvijenu svest građana o potrebi zaštite životne sredine kao i nepotpuno informisanje javnosti o stanju životne sredine.

Posmatrano sa krivičnopravnog aspekta krivična dela protiv životne sredine posebno dobijaju na značaju od 2006. godine kada je glava tzv. ekoloških inkriminacija doživela bitne promene, od toga da je tada izvršeno preispitivanje objekta zaštite kod pojedinih dela (npr. šumska krađa, nezakonit lov i ribolov – do tada dela protiv privrede), do toga da su propisana i nova dela. Osim toga, od tada gotovo da nije bilo neke izmene ili dopune Krivičnog zakonika (u daljem tekstu: KZ) koja je zaobišla glavu ekoloških dela, bilo da je reč o poostravanju kazni, preformulaciji naziva krivičnog dela ili proširivanju kriminalne zone. Međutim, ovakva dinamika neretkih izmena i dopuna ekoloških krivičnih dela nije u srazmeri sa njihovom zastupljenošću u praksi sudova. Stoga se može reći da krivična dela protiv životne sredine predstavljaju nisku prisutnu grupu u strukturi ukupnog kriminaliteta.

S druge strane, glava ekoloških krivičnih dela je izrazito heteromna. Ovo stoga što je u toj glavi obuhvaćena zaštita vazduha, voda, zemljišta, šuma, flore i faune, ali i zaštita od jonizujućih i nejonizujućih zračenja kao i od nezakonitog upravljanja hemikalijama i opasnim otpadom. Ipak, iako raznolika, krivičnopravna zaštita životne sredine nije sveobuhvatna zbog toga što su pojedini njeni aspekti ostali na nivou prekršajne zaštite (npr. zaštita od buke).

Nezavisno od njihove raznolikosti, ekološka krivična dela imaju nekoliko zajedničkih karakteristika. Najpre, kod većine ekoloških krivičnih dela njihova dispozicija je blanketnog karaktera (ko kršeći propise), što ukazuje da je potrebno sadržinu bića upotpuniti sa pojmovima sadržanim u drugim, vankrivičnim propisima. Zatim, kod određenih krivičnih dela u dispozicijama su upotrebljene generalne klauzule (zagađenje u većoj meri i na širem prostoru ili uništenje i oštećenje životinjskog i biljnog sveta velikih razmera ili zagađenje životne sredine u toj meri da je za njegovo otklanjanje potrebno duže vreme ili veliki troškovi) što ukazuje na postojanje neprecizno upotrebljenih pojmova koji zahtevaju dalju konkretizaciju od strane sudova. Dalje, pojedina krivična dela spadaju u *delicta propria* s obzirom da ih karakteriše posebno svojstvo subjekta krivičnog dela. Konačno, kada je reč o obliku krivice, većina krivičnih dela pored umišljajnih ima i nehatne oblike.

Međutim, i pored toga što je izvršeno zakonodavno reformisanje grupe krivičnih dela protiv životne sredine, stavšiše može se isticati da taj proces još uvek traje, postoje brojni problemi u praksi koji otežavaju primenu. Jedno od najsloženijih krivičnopravnih pitanja kada je reč o ekološkim krivičnim delima tiče se pitanja

utvrđivanja kauzaliteta odnosno uzročne veze između preduzete radnje i nastupele posledice, što stvara kasnije probleme u vezi dokazivanja krivice učinioca.

Iako, iz navedenih problema u vezi kauzaliteta može proizilaziti jedan od razloga za teškoće u otkrivanju ekoloških dela, čini se da je ozbiljniji problem koji onemogućava ili bitno otežava dolaženje do saznanja za njihovo izvršenje, viktimološko pitanje ko se smatra pasivnim subjektom odnosno, kriminološki rečeno, žrtvom. Odgovor na to pitanje nije jednostavan iz dva razloga: zbog heteromnosti glave ekoloških dela kao i zaštitne funkcije krivičnog prava odnosno granice krivičnopravne prinude. Stoga će u radu, u posebnom delu biti razmatran viktimološki aspekt ekoloških dela.

1.1. Uticaj ekološke svesti na krivično pravo

Zakonska pravila o ekološkim krivičnim delima podrazumevaju primenu normi iz dve grane pravnog sistema, i to ekološke i krivične. Povezanost ove dve grane prava se nalazi u činjenici da ekološko pravo sadrži norme koje predstavljaju materijalnopravni osnov inkriminisanja krivičnih dela protiv životne sredine, dok se krivičnim pravom predviđa i sankcioniše ono ponašanje koje je suprotno materijalnim odredbama ekološkog karaktera (Lilić, Drenovak-Ivanović, 2014: 32). Međutim, iako je krivično pravo primarno represivno sredstvo koje ima za cilj primenu sankcija na već učinjeno ekološko delo, ono za krajnji cilj ima prevenciju (Stojanović, 2015: 6).

U vezi sa tim, izuzetno korisno preventivno sredstvo u cilju sprečavanja izvršenja ekoloških dela jeste pitanje nivoa ekološke svesti stanovništva. Ekološka svest se pre svega stiče vaspitanjem i obrazovanjem, ali i putem naučno-istraživačkog i tehnološkog razvoja, usavršavanja u procesu rada, javnog informisanja i popularizacije zaštite životne sredine.¹ Stoga, ukoliko se od osnovnog preko srednjeg obrazovanja do akademskih oblika nastave mladima usađuje svest o značaju životne sredine za svakog pojedinca i potrebi njene zaštite utoliko će postojati manja verovatnoće da će oni kasnije izvršiti neko ekološko delo. Osim mladih, u akciju zaštite životne sredine treba uključivati i sve ostale građane putem tematskih seminara, konferencija, tribina i sl. koji bi bili dostupni svim zainteresovanim pojedincima putem sredstva javnog informisanja, jer bi se na taj način podizala ekološka svest celog stanovništva čime bi se težilo sprečavanju i suzbijanju ekoloških dela.

Međutim, osim ekološkog znanja, biti ekološki svestan podrazumeva da svaki pojedinac poseduje ekološke vrednosti, ponašanje i stavove. Drugim rečima, ekološki svesno se ponaša pojedinac koji čuva i racionalno koristi prirodna i energetska dobra, koji procenjuje uticaj planirane ekonomske aktivnosti na životnu sredinu, koji sprečava ili ograničava uticaj na životnu sredinu na samom izvoru zagađivanja, i koji čuva i unapređuje kvalitet životne sredine kako za sadašnje, tako i

¹ Zakon o zaštiti životne sredine - u daljem tekstu, ZZŽS ("Sl. glasnik RS", br. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - dr. zakon, 72/2009 - dr. zakon, 43/2011 - odluka US i 14/2016), član 6 stav 2.

za buduće generacije. Iz navedenog se uočava kako biti ekološki svestan odnosno kako biti u prilici uvideti potencijalni ekološki problem, kao preventivno sredstvo ima značajan uticaj na krivično pravo. Ipak, u daljem radu će biti reči samo o krivičnom pravom kao represivnom sredstvu u suzbijanju ekoloških krivičnih dela.

2. KRIVIČNOPRAVNI ASPEKT EKOLOŠKIH KRIVIČNIH DELA

Krivičnopravni aspekt ekoloških krivičnih dela otvara niz pitanja koja mogu biti problematična u praksi počev od određivanja grupnog zaštitnog objekta, preko utvrđivanja kauzaliteta, do blanketne dispozicije i tumačenja generalnih klauzula. Pored ovih pitanja, bez ulaženja u dublju analizu bitnih obeležja svakih ekoloških krivičnih dela biće predstavljeni problemi koji postoje u njihovoj primeni.

2.1. Pojam i podele ekoloških krivičnih dela

Ekološka krivična dela se polazeći od opštih odredbi o krivičnom delu mogu odrediti kao sveukupnost ponašanja pojedinaca ili pravnih lica upravljenih protiv životne sredine koja su zakonom predviđena kao krivična dela, protivpravna i skrivljena.² U posebnom delu, u glavi XXIV, KZ sadrži 18 krivičnih dela protiv životne sredine koja se mogu klasifikovati u različite podgrupe. U teoriji se nailazi na nekoliko podela. Tako, prema jednoj podeli ekološka krivična dela se dele na tri vrste: prava, nepravna i sporedna. Prava ekološka krivična dela su ona koja su sistematizovana u u glavi XXIV KZ zato što su na neposredan način upravljena protiv životne sredine. Nepravna ekološka krivična dela su svrstana u druge glave KZ (npr. izazivanje opšte opasnosti) zbog toga što su samo na posredan način upravljena protiv životne sredine. I konačno, sporedna ekološka krivična dela su ona koja se ne nalaze u KZ već su sistematizovana u sporednom krivičnom zakonodavstvu (Jovašević, 2011: 180-181). Prema drugoj podeli razlikuju se opšta krivična dela protiv životne sredine, krivična dela u vezi sa opasnim materijama, krivična dela protiv biljnog i životinjskog sveta i krivična dela nezakonitog lova i ribolova (Lilić, Drenovak, 2014: 59-60). I najzad, u trećoj podeli ekološka krivična dela se razvrstavaju u dve grupe, pri čemu u prvu grupu spadaju krivična dela kojima se štiti životna sredina kao dobro od opšteg značaja, dok u drugu grupu potpadaju krivična dela kojim se štite pojedinačna prirodna dobra (Voštinić, Turanjanin, 2012: 36). Ipak, u radu će biti obrađena samo prava ekološka krivična dela imajući u vidu složenost određivanja grupnog zaštitnog objekta.

2.2. Grupni zaštitni objekat glave krivičnih dela protiv životne sredine

Polazeći od činjenice da je krivično pravo humanistički orijentisano, te da stoga mora polaziti od osnovnih ljudskih prava kao sadržine opšteg objekta zaštite, čini se

² Krivični zakonik, ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014), član 14 KZ.

da u odgovoru na pitanje šta je grupni objekat zaštite glave krivičnih dela protiv životne sredine presudan značaj ima odnos čoveka prema životnoj sredini (Stojanović, 1995: 294-295). Iz toga razloga životna sredina *per se* ne može biti shvaćena kao objekat zaštite, iako je bitna funkcija koju ona obavlja za ljude. Ipak, grupni zaštitni objekat ove glave je teško odrediti zbog njene izrazito heteromne prirode. Ovo stoga što pored inkriminacija koje se neposredno tiču pitanja značaja životne sredine za čoveka (direktna krivična dela protiv životne sredine) postoje i one kojima se samo posredno i delimično bave tim pitanjem (indirektna krivična dela protiv životne sredine). Kod indirektnih krivičnih dela je sporno šta je njihov primarni objekat zaštite. Stoga, grupni objekat zaštite ove grupe treba posmatrati sa više aspekata.

Najpre, kada je reč o inkriminacijama koje se neposredno tiču pitanja značaja životne sredine za čoveka (direktna krivična dela protiv životne sredine) grupni objekat zaštite treba videti u pravu čoveka na zdravu i očuvanu životnu sredinu odnosno u pravu na blagovremeno informisanje o njenom stanju.³ U prilog takvom mišljenju je i činjenica da je ovo pravo jedno od osnovnih ljudskih prava zajemčenih Ustavom Republike Srbije.⁴ To pravo se svrstava u treću generaciju ljudskih prava. Ipak, pravo na zdravu životnu sredinu se ne može izolovano posmatrati od prava koja pripadaju korpusu prve i druge generacije iz razloga međuzavisnosti ovog prava sa npr. pravom na život i nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta koja spadaju u građanska prava kao i sa pravom na zaštitu fizičkog i psihičkog zdravlja koja spadaju u socijalna prava (Škulić, 2011: 97). Međutim, iako deklarativni apeli u vezi prava na zdravu životnu sredinu nisu nedostajali u našem pravnom sistemu, oduvek se postavljalo važnije pitanje, koliko je to pravo primenjivo u praksi (Škulić, 2001:261).

Stoga se u teoriji, kada je reč o pravu na zdravu i očuvanu životnu sredinu, može naići na pitanje koje probuđuje dvostruku sumnju. S jedne strane, da li se uopšte to pravo može tretirati kao posebno ljudsko pravo i s druge strane, da li se može govoriti o pravu na zdravu životnu sredinu (Škulić, 2011: 98). Naime, što se tiče prvog pitanja, činjenica je da ovo pravo nije formalno propisano u međunarodnim aktima koji se tiču ljudskih prava, pa samim tim nema status univerzalnog prava. U pogledu drugog pitanja, iako Ustav RS govori o pravu na zdravu životnu sredinu, sporno je da li je i koliko je zdrava životna sredina kod nas, pogotovo ako se uzme u obzir da ona ne može biti istog kvaliteta na celoj teritoriji. Uz to, država kao subjekt koji je odgovoran da obezbedi građanima ovo pravo je nemoćna u slučaju prirodnih katastrofa pa zato deluje neprihvatljivo da se državi bezuslovno ustanovi obaveza

³ Reč je o sledećim krivičnim delima: zagađenje životne sredine (član 260 KZ), nepreduzimanje mera zaštite životne sredine (član 261 KZ), protivpravna izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu (član 262 KZ), oštećenje objekata i uređaja za zaštitu životne sredine (član 263 KZ), oštećenje životne sredine (član 264 KZ), uništenje, oštećenje, iznošenje u inostranstvo i unošenje u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra (član 265 KZ) unošenje opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija (član 266 KZ), nedozvoljena izgradnja nuklearnih postrojenja (član 267 KZ) i povreda prava na informisanje o stanju životne sredine (član 268 KZ).

⁴ Ustav Republike Srbije – u daljem tekstu, Ustav RS ("Sl. glasnik RS", br. 98/2006), član 74.

obezbeđivanja ovog prava građanima u svim situacijama, pa čak i onda kada ona nije u mogućnosti da spreči delovanje prirodnih sila. Stoga, se u teoriji zaključuje da bi trebalo da se govori o pravu na odgovarajuću životnu sredinu (Škuljić, 2011: 99-100).

Imajući u vidu navedenu odredbu Ustava RS koja se tiče prava na zdravu životnu sredinu i stav iz teorije o pravu na odgovarajuću životnu sredinu, a uzimajući u obzir i Zakon o zaštiti životne sredine koji definiše kvalitet životne sredine kao stanje životne sredine koje se iskazuje fizičkim, hemijskim, biološkim, estetskim i drugim indikatorima čini se da bi bilo osnovano govoriti o *pravu na kvalitetnu životnu sredinu* odnosno životnu sredinu takvog kvaliteta koja bi zadovoljavala potrebe sadašnjih generacija, ali isto tako i pružala mogućnosti da se poboljšava i očuva za buduće generacije, baš kako to i navodi Ustav RS.⁵ Ovakvo određenje ovog prava bilo bi u skladu sa koncepcijom o održivom razvoju, jer bi se na taj način postigao željeni balans između neophodnosti obavljanja delatnosti koje mogu prouzrokovati štetne posledice po zaštitu životne sredine, a kojima se obezbeđuju potrebe sadašnjih generacija i obaveze da se životna sredina štiti i za buduće generacije.

Svakako, i stav o pravu na kvalitetnu životnu sredinu ne bi mogao da bude lišen prigovora oko različitog nivoa kvaliteta životne sredine zavisno od mesta gde se meri zagađenje. Međutim, imajući u vidu da sve zemlje, ali štaviše i pojedine oblasti u okviru iste zemlje nisu jednake u pogledu pitanja zdrave životne sredine, čini se da bi pomenuti stav bio precizniji od prava na zdravu životnu sredinu, jer bi pružao mogućnost državama u kojima ne postoji zdrava životna sredina, da rade na usvajanju mera kojima bi se postepeno uspostavljao dostojan kvalitet životne sredine koji je neophodan za život i zdravlje ljudi u svim krajevima svojih država. Kroz preduzimanje mera za uspostavljanje i održavanje kvaliteta životne sredine pružala bi se mogućnost državi da deluje i preventivno u cilju sprečavanja zagađenja, ali i da radi na eliminisanju posledica ukoliko je nastupilo zagađenje.

Na drugoj strani nalaze se indirektno inkriminacije protiv životne sredine koje se samo posredno i delimično tiču pitanja značaja životne sredine za čoveka, pa je kod takvih dela potrebno drugačije odrediti njihov objekt zaštite. Reč je o tzv. krivičnim delima protiv biljnog i životinjskog sveta.⁶ Međutim, kako životinje i biljke nemaju status objekta zaštite već objekta radnje, budući da je zadatak krivičnog prava da štiti prava čoveka i druge osnovne društvene vrednosti, a ne prava životinja stoga i ovde treba pristupiti pitanju objekta zaštite sa humanističkog stanovišta. U tom smislu objekt zaštite tih krivičnih dela treba videti u pravima i obavezama koje ljudi imaju prema životinjama ili biljkama. Zavisno od krivičnog dela to može biti pravo vlasnika na život, zdravlje i dobrobit životinje kao i obaveza drugih da svojim ponašanjem ne ugrožavaju to pravo (ubijanje i zlostavljanje životinja i zagađivanje hrane i vode za ishranu, odnosno napajanje životinja), obaveza vlasnika da preduzima mere za

⁵ Vid. član 3 tačka 2 ZZŽS.

⁶ Radi se o sledećim krivičnim delima: ubijanje i zlostavljanje životinja (član 269), prenošenje zaraznih bolesti kod životinja i biljaka (član 270 KZ), nesavesno pružanje veterinarske pomoći (član 271), proizvodnja štetnih sredstava za lečenje životinja (član 272) i zagađivanje hrane i vode za ishranu, odnosno napajanje životinja (član 273).

suzbijanje ili sprečavanje bolesti kod životinja ili bilja za vreme epidemije (prenošenje zaraznih bolesti kod životinja i biljaka), pravo vlasnika na *lege artis* zdravstvenu zaštitu životinja (nesavesno pružanje veterinarske pomoći i proizvodnja štetnih sredstava za lečenje životinja).

Konačno, postoje dela kod kojih je sporno da li objekt zaštite treba posmatrati sa privrednog ili ekološkog aspekta.⁷ Odgovor na to pitanje ne može biti nedvosmislen budući da bi privrednici zagovarali privredni, nasuprot ekolozima koji bi podržali ekološki pristup objektu zaštite ovih dela. Ipak čini se da je to pitanje manje važno od toga kako postaviti njihov objekt zaštite. Drugim rečima, da li se tim delima štite šume, lov i ribolov kao sastavni delovi životne sredine ili kao privredne grane. Čini se da odgovor na ovo pitanje zavisi od diskrecione odluke zakonodavca koji opredeljuje mesto u posebnom delu u koje će svrstati ova dela. Prema sadašnjem stanju stvari zakonodavac je dao prednost ekološkoj vrednosti šuma ispred njihovog privrednog značaja (Batrićević, 2012: 112). To znači da primarni objekt zaštite ovih dela treba videti u opštekorisnim funkcijama koje šume, divljač i ribe imaju za čoveka.

2.3. Blanketni karakter ekoloških krivičnih dela

Ekološka krivična dela karakteriše postojanje blanketne dispozicije norme (ko kršeći propise, ko protivno propisima), što znači da za upotpunjavanje sadržine bića treba izvršiti analizu vankrivičnih, ekoloških propisa. Drugim rečima, bitno je u činjeničnom opisu dela navesti odredbe kog propisa nisu ispoštovane pri čemu treba praviti razliku između tri vrste blanketnih normi. Prvu vrstu čine tzv. nepravde blanketne norme koje postoje samo kod nekoliko dela (zagađivanje životne sredine, oštećenje životne sredine i ubijanje i zlostavljanje životinja), a prepoznaju se po tome što se radnja izvršenja ostvaruje kršenjem propisa. Drugu vrstu ujedno i brojniju budući da postoje kod većine ekoloških krivičnih dela predstavljaju tzv. prave blanketne norme kod kojih je određeno da se radnja izvršenja preduzima protivno propisima (npr. krivično delo pustošenje šuma ili unošenje opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija). I treća vrsta jesu tzv. neopredeljene blanketne norme, kod kojih u njihovoj dispoziciji nije navedeno ni da se radnja preduzima protivno niti kršenjem propisima (npr. krivično delo uništenje, oštećenje, iznošenje u inostranstvo i unošenje u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra i to samo prvi osnovni oblik). Međutim, i takva krivična dela su blanketnog karaktera jer odgovor da li je postoji neko bitno obeležje bića (npr. objekt radnje) zavisi od odredbi iz sporednog zakonodavstva. U stvari, neopredeljene blanketne norme treba posmatrati kao podvrstu nepravih.

Razlikovanje između pravih i nepravih vrsta blanketnih normi je bitno praviti zbog različitog dejstva preduzete radnje izvršenja. Naime, dok kod pravih blanketna radnja izvršenja ne mora nužno da bude protivpravna, dotle je to slučaj za nepravde. Stoga, kada zakonodavac upotrebljava nepravu blanket radnja izvršenja je uvek zabranjena,

⁷ To su sledeća krivična dela: pustošenje šuma (član 274), šumska krađa (član 275), nezakonit lov (član 276) i nezakonit ribolov (član 276).

a razlog zašto je korišćena blanketna dispozicija leži u potrebi označavanja u činjeničnom opisu dela koji je propis prekršen. S druge strane, kada je naveden pravi blanket, to upućuje na zaključak da je potrebno da se izvrši uvid u ekološke propise kako bi se ustanovilo da li je preduzeta radnja dopuštena ili nije. Drugim rečima, samo kod ove vrste blanketeta postojanje dela zavisi od odredbi ekoloških propisa. Navedena distinkcija se najbolje može ilustrovati na sledećim primerima.

Najpre, dok je zagađenje vazduha, vode ili zemljište u većoj meri ili na širem prostoru kao radnja izvršenja krivičnog dela zagađenje životne sredine uvek zabranjena (nepravi blanket), dotle radnja ubijanja životinja kod inkriminacije ubijanje i zlostavljanje životinja nije uvek protivpravna npr. dozvoljeno je zakonom usmrtni glodare ili insekte (pravi blanket). U prilog tome je i stav Apelacionog suda u Beogradu u predmetu Kž1 7312/10 da nije dovoljno da se navede da su okrivljeni krivi što su ubili nazimicu, već je potrebno da se jasno odredi o kojoj životinji je reč kako bi se dala ocena o zabranjenosti radnji okrivljenih. Iz navedenog razloga začuđuje što je kod krivičnog dela ubijanje i zlostavljanje životinja upotrebljena formulacija nepravog blanketeta (ko kršeći).

Dalje, dobar primer pravog blanketeta postoji kod krivičnog dela pustošenja šume budući da od odredbi blanketnog propisa zavisi da je radnja izvršenja zabranjena. U tom smislu je stav sudske prakse u predmetu Kž. 1. br. 3037/12 Apelacionog suda u Nišu, da je pre utvrđivanja krivice okrivljenog za to krivično delo potrebno utvrditi da li seča stabala predstavlja pustošenje šuma, u smislu čl. 40. Zakona o šumama. Stoga, kako je prvostepeni sud pre odluke o krivici okrivljenog propustio da odredi veštačenje od strane veštaka šumarske struke na okolnosti da li se izvršena seča u konkretnom slučaju, i to 254 stabla hrasta i cera, ukupne drvene mase 40,66 m³, može smatrati pustošenjem šume, odnosno da li su nastupile štetne posledice na šumu ili zemljište na kojoj su se posečena stabla nalazila, drugostepeni sud je utvrdio bitnu povredu odredaba krivičnog postupka.

U vezi sa tim, postavlja se pitanje kada ćemo moći da kažemo da postoji pustošenje šuma. Odgovor na ovo pitanje ne može biti nedvosmislen budući da ne možemo reći da je ista situacija ako je oboreno jedno stablo u parku ili u gustoj i raspostranjenoj šumi. Ukoliko se posmatraju šume kao objekt zaštite onda ne bi moglo da se radi o pustošenju šuma ukoliko je oboreno svega nekoliko stabala, a nije postojala namera promene namene šumskog zemljišta. U tom smislu je od značaja je predmet K 896/2010 pred Osnovnim sudom u Zaječaru u kome je sud poklonio poverenje nalazu veštaku koji je istakao da se radi o puštošenju šume jer je trajno narušena šumska proizvodnja na mestima gde postoji imajući u vidu da je za oplodnju hrasta potrebno 100 godina i da je na predmetnim parcelama posle čiste seče došlo do zakorovljavanja nepoželjnim zeljastim i drvenastim vrstama. Pored toga, jasno je da postoji pustošenje šume ako je izvršena čista seča tj. seča svih stabala bez dozvole za to, što je potvrđeno u predmetu K7/11 pred Osnovnim sudom u Šapcu, kao i u slučaju pred Osnovnim sudom u Valjevu K 230/13 kada je došlo do čiste seče 46 nedoznačenih stabala graba, hrasta i bukve ukupne bruto mase 12,26m³, pri čemu navodena seča nije odobrena kao vid obnavljanja šume. U suprotnom, ne bi se radilo o pustošenju šume ukoliko postoji odobrenje vlasnika za seču u prored kako bi se

omogućilo obnavljanje šume, što je potvrđeno od strane Osnovnog suda u Valjevu u predmetu K 1665/12.

S druge strane, u slučaju kada je objekat zaštite park ili drvodred čini se da je dobro rešenje što KZ postavlja kao radnju izvršenja obaranje jednog ili više stabala. Ovo stoga što ne može biti jednaka situacija ako je oboreno jedno stablo u drvodredu od četiri stabala i obaranje više stabala u parku u kojem postoji veći broj drveća. U prvoj situaciji da bi se radilo o pustošenju dovoljno je da je oboreno i jedno stablo, dok bi u drugoj bilo potrebno da je oboreno više njih. Ipak, može se postaviti pitanje da li je uopšte opravdano uzeti da postoji pustošenje šume kada je oboreno jedno ili nekoliko stabala u parku imajući u vidu da Zakon o šumama navodi da se pod pojmom šume ne podrazumevaju prostori površine ispod 5 ari kao i parkovi u naseljenim mestima.⁸ Što se tiče ovog pitanja sudovi su zauzimali suprotna shvatanja. Tako je u jednoj odluci Kž 361/07 Okružnog suda u Čačku navedeno da ukoliko faktičke okolnosti (npr. količina posečene drvene mase, kultura, način seče i dr.) ukazuju da je reč o zemljištu koje se može smatrati šumom, tada za postojanje krivičnog dela pustošenje šuma nije od značaja da li se radnja preduzima na mestu koje je i u formalnom smislu šuma. Međutim, u drugoj odluci Kž 279/09 Okružni sud u Čačku je zaključio da, ukoliko je okrivljeni izvršio seču na parceli za koju je prvostepeni sud utvrdio da po kulturi nije šuma, već livada, pa čak i da je ta parcela ranije obrađivana, a da se na njoj tek poslednjih godina pojavilo samoniklo rastinje, retko, žbunasto bez kvalitetnije drvene mase, sečom tih stabala nije došlo do pustošenja šuma.

Najzad, postoje primeri inkriminacija koje karakterišu prisustvo kako pravih tako i neopredeljenih blanketa što je slučaj kod krivičnog dela uništenja, oštećenja, iznošenja u inostranstvo i unošenje u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra. Naime, dok u prvom osnovnom oblik tog dela nije navedeno o kojoj vrsti blanketa je reč, po logici stvari radi se o nepravom jer su radnje uništenja ili oštećenja posebnog zaštićenog prirodnog dobra uvek zabranjene, dotle se u drugom osnovnom obluku upotrebljava formulacija pravog blanketa. Ovo stoga što su radnje izvršenja unošenja u Srbiju i iznošenja u inostranstvo objekta radnje pod određenim uslovima dopuštene, pa od blanketnog propisa zavisi kada će biti protivpravne.

Pored akcesornosti krivičnog prava u odnosu na upravne (ekološke) propise blanketni karakter ekoloških krivičnih dela prepoznaje se i u odnosu prema pojedinačnim upravnim aktima. Navedena veza krivičnog i upravnog prava se najbolje uočava kod krivičnog dela nepreduzimanje mera zaštite životne sredine zbog toga što je inkriminisano kako ne postupanje po opštem tako i po pojedinačnom upravnom aktu o preduzimanju mera zaštite životne sredine. Ključno pitanje ovde jeste da li je za postojanje dela dovoljno "samo" propuštanje radnje dužnog činjenja ili je potrebno prethodno utvrditi pojedinačnim aktom nadležnog organa da je propušteno da se preduzmu mere zaštite životne sredine. Čini se da u slučaju ovog krivičnog dela to nije potrebno, već je dovoljno "samo" nepostupanje

⁸ Zakon o šumama ("Sl. glasnik RS", br. 30/2010, 93/2012 i 89/2015), član 5.

garanta po odluci nadležnog organa, budući da bi suprotna praksa vodila nepotrebnom odugovlačenju krivičnog postupka.

2.4. Bitna obeležja bića ekoloških krivičnih dela

2.4.1 Problem kauzaliteta

Utvrdivanje veze između preduzete radnje i nastupele posledice predstavlja jedno od najslabijih pitanja kada je reč o ekološkim krivičnim delima. Navedeno pitanje dodatno usložnjavaju problemi i dileme na planu radnje izvršenja i posledice. Ovo stoga što ekološko krivično delo podrazumeva pre svega postojanje neke radnje upravljene protiv životne sredine u smislu da postoji društveno relevantno ostvarivanje volje. Međutim, kako nisu sve radnje upravljene protiv životne sredine krivičnopravno relevantne, prethodno je potrebno utvrditi, primenom teorije o objektivnom uračunavanju, da li je uzrok posledice ljudska radnja koja je u zakonu predviđena kao ekološko krivično delo. Sa teorijskog stanovišta jednostavno je reći da se radnja izvršenja kod ekoloških krivičnih dela može sastojati bilo u činjenju ili nečinjenju kojima se povređuju ili ugrožavaju pojedini aspekti životne sredine čime se prouzrokuju ili dovodi u opasnost prouzrokovanje štetne posledice. Ipak, u praksi se mogu pojaviti različiti problemi od pitanja šta je uopšte radnja izvršenja do dileme da li je radnja u zakonu određena isključivo u obliku činjenja ili je moguće da delo bude izvršeno i nečinjenjem.

Najbolji primer koji oličava prvonavedeni problem- određivanje u čemu se sastoji radnja izvršenja, jeste krivično delo oštećenje životne sredine. Ovo stoga što zakonodavac navodi kao radnju izvršenja krajnje neodređeno *inter alia* i izazivanje na drugi način oštećenja životne sredine. Ovako formulisano ovo krivično delo ukazuje da bi svaka radnja koja je podobna da izazove oštećenje životne sredine mogla da bude radnja izvršenja. Na ovakav zaključak upućuje jezičko tumačenje norme u kojoj nije upotrebljena formulacija na drugi sličan način što bi pomoglo da se suzi širok krug radnji koje bi mogle doći u obzir kod ovog dela primenom logičkog tumačenja *argumentum a simili ad simile*. Stoga se čini da nije, s obzirom na *ultima ratio* karakter krivičnog prava, potrebno sankcionisati baš svaku radnju koja je podobna da izazove oštećenje životne sredine, već bi trebalo da se sačini razvrstavanje na radnje kojima se pruža krivičnopravna i prekršajna zaštita. Osim toga može se primetiti da je navedena norma u koliziji sa načelom zakonitosti odnosno njegovim segmentom *nulla poena sine lege certa*.

Drugonavedeni problem se odnosi na problematiku nepravilnih krivičnih dela nečinjenja, pri čemu je najizraženija na primeru odnosa između inkriminacija protivpravna izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu i nepreduzimanje mera zaštite životne sredine. Dilema kod inkriminacije protivpravna izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu je da li se radnje izvršenja (dozvola izgradnje, stavljanje u pogon, upotreba objekata ili postrojenja ili primena tehnologije) moraju nužno sastojati u činjenju ili mogu uključivati i nečinjenje. Ukoliko se uzme da je moguće da se ovo delo izvrši i propuštanjem dužnog činjenja, onda bi se radilo o nepravom

krivičnom delu nečinjenja. Iako je kod ovog dela sa formalnog aspekta jasno da su garanti lica koja obavljaju funkciju službenog ili odgovornog lica kao i da obaveza dužnog činjenja proizilazi iz zakonskog propisa, sporno je sa funkcionalnog aspekta da li su propuštanjem radnje izvršenja ostvarena obeležja bića ovog krivičnog dela, jer bi to zavisilo od sadržine garantne obaveze u svakom konkretnom slučaju. Zbog toga se čini da bi u cilju izbegavanja dilema trebalo uzeti da ovo delo postoji samo u slučaju preduzimanja radnji činjenja budući da akti odobrenja podrazumevaju aktivni odnos prema delu, dok bi u slučaju nesprečavanja da se preduzmu navedene radnje izvršenja trebalo uzeti da postoji krivično delo nepreduzimanja mera zaštite životne sredine, budući da je kod tog dela radnja izvršenja postavljena isključivo u vidu nečinjenja.

S druge strane, ključna dilema kada je reč o posledici ekoloških krivičnih dela jeste koji pristup je najadekvatniji s obzirom na posebno izražen akcesorni, fragmentarni i *ultima ratio* karakter krivičnog prava. Drugim rečima, da li je s obzirom na navedene karakteristike krivičnog prava dovoljno za uspostavljanje kriminalne zone tražiti samo posledicu u vidu apstraktne opasnosti ili je neophodno da se predvidi krivično delo jedino ako je bar došlo do nastupanja konkretne opasnosti. Ovo stoga što postoje brojni prekršaji i privredni prestupi iz ekoloških propisa kojima su već predviđena protivpravna ponašanja, a da je zadatak krivičnog prava da zaštiti dobra samo od najopasnijih oblika napada na njih. Ilustrativan primer koji oličava postojanje navedene dileme postoji kod krivičnog dela povreda prava na informisanje o stanju životne sredine gde je, s obzirom na predviđenu radnju izvršenja (uskraćivanje podataka ili davanje neistinitih podataka o stanju životne sredine i pojavama koji su neophodni za procenu opasnosti po životnu sredinu i preduzimanje mera zaštite života i zdravlja ljudi), posledicu u vidu apstraktne opasnosti kao i propisanu kaznu, sporno da li je uopšte potrebna krivičnopravna reakcija. Čini se da zbog *ultima ratio* karaktera krivičnog prava u suzbijanju protivpravnih ponašanja ima smisla suziti kriminalnu zone ovog dela samo u slučaju kada je usled navedene radnje izvršenja nastupila teža posledica. U prilog tome je i stav u teoriji da je potrebno kod ovog dela da se propišu teži oblici npr. ukoliko dođe do zagađenja životne sredine odnosno smrti ili narušavanja zdravlja ljudi (Joldžić, 2014: 169). Ipak, vrlo je nezahvalno davati univerzalni odgovor po pitanju posledice budući da postoje dela kod kojih je zbog intenziteta moguće opasnosti opravdano uspostaviti kriminalnu zonu već na nivou apstraktne opasnosti (npr. nedozvoljena izgradnja nuklearnih postrojenja). Štaviše, u teoriji postoji predlog da treba predvideti i teže oblike ovog dela u slučaju ako je izvršena izgradnja i puštanje u rad nuklearnog postrojenja (Joldžić, Jovašević, 2012:220). U vezi sa tim, takođe ni kod krivičnog dela protivpravna izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu nije jasno da li je za postojanje osnovnog oblika za zonu kažnjivosti dovoljno predvideti posledicu u vidu apstraktne opasnosti ili je potrebno zahtevati da je došlo do zagađenja životne sredine. Ipak, čini se da bi trebalo uzeti da je dovoljno da je stvorena mogućnost zagađenja, zbog povećane opasnosti od nastupanja konkretne opasnosti usled izgradnje i stavljanja u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu. Stoga ukoliko bi zaista došlo do zagađenja životne sredine u većoj meri ili na širem prostoru postojalo bi delo iz člana 260 stav 1 KZ.

Nezavisno od navedene dileme, prema vrsti nastale posledice ekološke inkriminacije se mogu podeliti na krivična dela povrede i ugrožavanja. Posledica kod krivičnih dela povrede može se sastojati ili u uništenju ili u oštećenju objekta radnje (npr. oštećenje objekata i uređaja za zaštitu životne sredine uništenje, oštećenje, iznošenje u inostranstvo i unošenje u Srbiju zaštićenog prirodnog dobra). S druge strane, kod krivičnih dela ugrožavanja posledica se može ogledati u vidu apstraktne odnosno moguće opasnosti, pri čemu ona nije obeležje bića krivičnog dela, te se ne mora dokazivati, već je dovoljno da je preduzeta radnja izvršenja (npr. proizvodnja štetnih sredstava za lečenje životinja) ili u vidu konkretne odnosno nastupele opasnosti, pri čemu je ovde ona bitno obeležje bića krivičnog dela i njeno postojanje mora biti dokazano u svakom pojedinačnom slučaju u krivičnom postupku (npr. zagađivanje hrane i vode za ishranu, odnosno napajanje životinja) (Stojanović, 2015:115-116).

U svakom slučaju, kada je utvrđeno postojanje faktičke veze između radnje i posledice potrebno je da se pređe na ispitivanje normativne veze između njih. Drugim rečima potrebno je dokazati da je radnjom učinioa kojom je stvorena pravnorelevantna opasnost, ona realizovana u vidu posledice sadržane u biću krivičnog dela (npr. da je baš usled ispuštanja opasne materije u vodu, došlo do njenog zagađenja). Međutim, ovde dolazi do stvaranja problema na planu dokazivanja, budući da nastupanju ekološke posledice može doprineti naknadno učešće trećeg lica ili delovanje prirodnih pojava kao što je suša, vlaga i sl. Stoga, u pojedinim slučajevima ključni problem može biti odgovor na pitanje kojom i čijom je radnjom nastupila posledica. U prilog tome upitno je da li odgovor teorije o objektivnom uračunavanju, da je dovoljno da se nekom lice posledica pripiše kao njegovo delo ako je ono svojom radnjom stvorilo ili povećalo opasnost iz koje je nastupila posledica, može da se primeni na ekološka krivična dela (Stojanović, 2015: 119). Posebno je problematično dokazati uzročnost kod ekoloških krivičnih dela nečinjenja. Ovo stoga što je teško utvrditi tzv. hipotetički kauzalitet u smislu da je skoro izvesno da posledica ne bi nastupila da je garant preduzeo radnju dužnog činjenja (Stojanović, 2015: 121), (npr. da ne bi došlo do zagađenja životne sredine da je službeno ili odgovorno lice preduzelo propisane mere zaštite životne sredine). Razlog tome leži u potencijalnoj odbrani okrivljenog da bi svakako došlo do zagađenja životne sredine i da je preduzeo radnju dužnog činjenja. Zato se čini da odgovor koji daje ova teorija može imati značaja samo sa teorijskog stanovišta, dok će njegova vrednost u praksi zavisiti od okolnosti svakog pojedinačnog slučaja.

2.4.2 Mesto i vreme izvršenja kao objektivno obeležje bića ekoloških krivičnih dela

Mesto i vreme izvršenja je za krivično pravo značajno utvrditi pre svega kod krivičnih dela koja kao konstitutivno obeležje sadrže određenu naznaku o tome gde i kada radnja izvršenja treba da bude preduzeta. Kada je reč o krivičnim delima protiv životne sredine postoje ona kod kojih je samo mesto (npr. šumska krađa) ili vreme (npr. prenošenje zaraznih bolesti kod životinja i biljaka izvršenja) izvršenja bitno obeležje bića. S druge strane, ima krivičnih dela koja karakteriše kako mesto tako i vreme izvršenja (npr. nezakonit lov i nezakonit ribolov). Iako određivanjem

prostornog i vremenskog aspekta dela zakonodavac po pravilu ne ostavlja otvorena pitanja, to ne morati biti uvek slučaj. U tom smislu kod nezakonitog ribolova sporno pravno pitanje je da li je i za teže oblike dela bitno obeležje bića mesto i vreme izvršenja dela, kao što je to slučaj za osnovni oblik (u vodama u kojima je lov zabranjen ili za vreme lovostaja), budući da je to zakonodavac propustio da navede. Sudska praksa je ispravno zauzela stav u predmetu Kž. 437/07 od 22. marta 2007 pred Okružnim sudom u Beogradu da je za postojanje težih oblika bez uticaja mesto gde se riba lovi, s obzirom da mesto izvršenja krivičnog dela može biti svaka voda u kojoj ribe žive. Ovakav stav je ispravan, nasuprot misljenju prvostepenog suda u predmetu K 1604/06 pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu da mesto koje ne predstavlja ribolovnu vodu ne može predstavljati mesto izvršenja težih oblika krivičnog dela, jer se radi o prostoru gde po povlačenju vode riba obično ugine.

2.4.3 Predmet i sredstva izvršenja kao objektivno obeležje bića ekoloških krivičnih dela

Pitanje predmeta i sredstva izvršenja ekoloških krivičnih dela ima poseban značaj kod nezakonitog lova i ribolova jer je propisano da će se ulov i sredstva za lov odnosno ribolov oduzeti. Međutim, u teoriji je sporno kako shvatiti ulovljenu divljač ili ribu odnosno sredstva za lov ili ribolov. Kada su u pitanju sredstva za lov ili ribolov jasno je da se radi o primeni mere bezbednosti oduzimanje predmeta, budući da se radi o predmetima koji su upotrebljeni za izvršenje krivičnog dela. U tom smislu je Apelacioni sud u Beogradu zauzeo pravilan stav u predmetu Kž1 1390/11 da je prvostepeni sud izveo pogrešan zaključak da čamac, motor i rezervoar nisu predmeti namenjeni odnosno upotrebljeni za izvršenje dela nezakonit ribolov zbog toga što se radi o sredstvima izvršenja, bez kojih predmetno delo nije moguće izvršiti. S druge strane, ukoliko bi došlo do ulova divljači ili ribe, otvara se pitanje kako njih shvatiti, da li kao predmet koji je nastao izvršenjem dela ili kao imovinsku korist pribavljenu krivičnim delom, budući da se ova mera sastoji u oduzimanju svake imovinske koristi koja je postignuta izvršenjem ili povodom izvršenja krivičnog dela. Čini se da u cilju odgovora na ovo pitanje treba praviti razliku između dve situacije. Prvo, ukoliko je ulovljena divljač odnosno riba samo uhvaćena, npr. radi dalje prodaje, onda ulov treba posmatrati kao imovinsku korist pribavljenu izvršenjem dela, te stoga treba primenjivati meru oduzimanja imovinske koristi. I drugo, ako je ulovljena divljač odnosno riba nakon hvatanja usmrćena, tada takav ulov treba videti kao predmet nastao izvršenjem dela, pa treba primeniti meru oduzimanja predmeta.

2.4.4 Lično svojstvo kao objektivno obeležje bića ekoloških krivičnih dela

Pitanje koje lice je izvršilo delo je bitno obeležje bića svakog krivičnog dela, jer nema dela bez ljudske radnje. Kod većine krivičnih dela, uključujući i ekološka, subjekt je bilo koje lice koje preduzme zakonom predviđenu radnju izvršenja. U tom smislu u vezi subjekta dela kod šumske krađe iz sudske prakse proizilazi mišljenje, usvojeno na sednici Krivičnog odeljenja Apelacionog suda u Kragujevcu, održanoj dana

27.01.2016. godine, da iako učinilac može biti bilo koje lice, to svojstvo može imati i lice koje je angažovalo treće lice radi bespravne seče, s tim što je potrebno na strani lica koje angažuje treće lice da budu ostvareni svi elementi predmetnog krivičnog dela ("radi krađe"), kako bi se razlikovalo eventualno podstrekavanje ili pak pomaganje od saizvršilaštva kod ovog dela.

Ipak, po izuzetku, u određenim slučajevima kao bitno obeležje bića se traži posebno svojstvo učinioca (*tzv. delicta propria*). To se čini bilo tako što se uopšteno navodi lično svojstvo subjekta, (npr. službeno ili odgovorno lice kod nepreduzimanja mera zaštite životne sredine i protivpravne izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu), bilo tako što se eksplicitno propiše koje tačno lice može biti subjekt dela, (npr. veterinar ili ovlašćeni veterinarski radnik kod nesavesnog pružanja veterinarske pomoći). Pored navedenih dela kod kojih je zakonodavac izvršio procenu da subjekti mogu biti samo lica posebnog ličnog svojstva, postoje pojedine ekološke inkriminacije koje bi trebalo preformulisati u *tzv. delicta propria*. To se pre svega odnosi na krivično delo nedozvoljena izgradnja nuklearnih postrojenja gde bi po prirodi stvari radnju izvršenja mogla da preduzmu samo ona lica koja su nadležna za izdavanje odobrenja i lica koja imaju faktičku mogućnost da pristupe izgradnji navedenih objekata ili postrojenja. U prilog tome je stav iz teorije da bi u budućim izmenama KZ trebalo tražiti svojstvo službenog lica za učinioca ovog krivičnog dela (Kosanović, 2009:86). Takođe, i kod krivičnog dela povreda prava na informisanje o stanju životne sredine treba razmisliti o mogućnosti uvođenja zahteva za ličnim svojstvom subjekta bilo u osnovnom obliku, bilo kao kvalifikatornu okolnost, budući da po logici stvari obavezu pružanja podataka o stanju životne sredine i pojavama koji su neophodni za procenu opasnosti po životnu sredinu i preduzimanje mera zaštite života i zdravlja ljudi izvršavaju organi javne vlasti preko službenih i odgovornih lica.

2.4.5 Namera i pobuda kao subjektivna obeležja bića ekoloških krivičnih dela

Namera i pobuda kao subjektivna obeležja bića ekoloških krivičnih dela podrazumevaju isključivo prisustvo umišljaja budući da pojačavaju intezitet voljnog elementa za izvršenje dela. Pojedina ekološka krivična dela upravo karakteriše namera ili pobuda od čijeg postojanja u konkretnom slučaju *inter alia* zavisi da li je ostvaren element predviđenosti u zakonu. U tom smislu je posebni oblik dela ubijanje i zlostavljanje životinja koji se odnosi na organizovanje borbe između njih, pri čemu je bitno subjektivno obeležje prisustvo pobude u vidu koristoljublja. Drugim rečima, posebni oblik ovog dela neće postojati ukoliko učinilac preduzima radnju izvršenja bez navedene pobude. Stoga se nameće pitanje da li bi delo trebalo da postoji i u slučaju kada kod izvršioca ne postoji takva pobuda. U pogledu ovog pitanja može se naći mišljenje u teoriji koje bi takvo organizovanje borbi podvelo pod novi oblik mučenja životinja, čime bi se izbeglo da takve radnje ostanu nesankcionisane (Joldžić, 2014: 170). U prilog iznetom mišljenju i je odredba

Zakona o veterinarstvu koja ne traži da se borbe životinja organizuju iz koristoljublja već zabranjuje svaku borbu između njih.⁹ U svakom slučaju, stav Apelacionog suda u Beogradu u predmetu Kž1 2671/12 je da se postojanje koristoljublja mora utvrditi na nesumljiv način. Iz tog razloga nije dovoljno okrivljenog oglasiti krivim za poseban oblik zbog toga što je nepoznatim organizatorima borbe pasa uz ugovorenu novčanu naknadu ustupio objekat čiji je vlasnik, već je potrebno da se navedu jasni razlozi u odnosu na koristoljublje.

S druge strane, namera kao bitno subjektivno obeležje bića postoji kod krivičnog dela šumske krađe i to kako za osnovni tako i za kvalifikovani oblik. U slučaju osnovnog oblika radnja izvršenja treba da se vrši sa namerom krađe što nije bio slučaj u predmetu K 35/2012 pred Osnovnim sudom u Zaječaru, budući da je okrivljeni postupao po nalogu čime je oslobođen od optužbe. Takođe, nije dovoljno za postojanje dela ni samo fizičko pomaganje drugokrivljenom u budući da je potrebno da učinilac sa umišljajem preduzima radnju izvršenja radi krađe - stav Drugog osnovnog suda u Beogradu predmetu K 1532/10.

2.5 Objektivni uslov inkriminacije kao uslov kažnjivosti kod ekoloških krivičnih dela

Objektivni uslov inkriminacije, iako ne predstavlja obeležje bića krivičnog dela, nalazi se u zakonskom opisu i bez njega delo ne postoji (Stojanović, 2015:122). Kada je reč o ekološkim krivičnim delima, šumsku krađu karakteriše prisustvo ovog uslova kažnjivosti gde je za postojanje dela potrebno da je usled preduzete radnje izvršenja količina oborenog drveta veća od jednog za osnovni oblik ili pet kubnih metara za teži oblik. Drugim rečima, ukoliko količina oborenog drveta bude manja od jednog kubnog metra postojaće prekršaj, a ne krivično delo. Međutim, kada je reč o objektivnom uslovu inkriminacije kod ovog krivičnog dela treba obratiti pažnju na okolnost da učinilac može imati dozvolu da poseče određenu količinu drveća, pri čemu on radi krađe nastavi i sa sečom preko granica dozvoljenog. U ovakvim slučajevima prilikom utvrđivanja količine oborenog drveta u ukupan iznos neće ulazi u obzir stabla za čije obaranje je postojala dozvola, već samo ono što je preko toga posečeno. U svakom slučaju budući da je cilj propisivanja objektivnog uslova inkriminacije sužavanje kriminalne zone onda je opravdano što je za osnovni oblik granica kažnjivosti postavljena za količinu iznad jednog kubnog metra imajući u vidu razmere i učestalost izvršenja ovog dela.

2.6 Tumačenje generalnih klauzula

Iako u krivičnom pravu korišćenje neodređenih normi predstavlja kršenje načela zakonitosti odnosno njegovog segmenta *nulla poena sine lege certa* u nekim situacijama je neizbežno upotrebiti široke i nejasne formulacije tzv. generalne klauzule radi uspostavljanja razlike između prekršaja i krivičnog dela odnosno

⁹ Zakon o veterinarstvu ("Sl. glasnik RS", br. 91/2005, 30/2010 i 93/2012), član 138 stav 6.

osnovnog i kvalifikovanog oblika. Jedna od oblasti krivičnog prava koja obiluje prisustvom dosta nepreciznih pojmova jeste grupa krivičnih dela protiv životne sredine. Stoga se otvara pitanje tumačenja sledećih generalnih klauzula: zagađenje životne sredine u većem obimu ili na širem prostoru, uništenje ili oštećenje životinjskog ili biljnog sveta velikih razmera i zagađenje životne sredine u toj meri da su za njegovo otklanjanje potrebni duže vreme ili veliki troškovi.¹⁰ Iako odgovor na pitanje da li su ostvarene navedene generalne klauzule zavisi od nalaza i mišljenja veštaka u svakom konkretnom slučaju, čini se da je sa teorijskog stanovišta korisno predstaviti orijentacione odgovore koji mogu biti primenjivi u praksi.

Najpre, trebalo bi uzeti da je životna sredina zagađena u većoj meri ili na širem prostoru onda kada je prevaziđen kapacitet životne sredine u tom smislu da su usled veće količine zagađujućih materija premašene tolerantne vrednosti njihovog prisustva u vazduhu, vodi ili zemljištu što ima ili može imati štetne posledice na kvalitet životne sredine i zdravlje ljudi.¹¹ U tom smislu je i stav sudske prakse u predmetu kž1 3564/10 u kome je Apelacioni sud u Beogradu zaključio da iz nalaza veštaka nije dokazano da je došlo do zagađenja vode u većoj meri zbog nedovoljnog broja uzetih uzoraka sa odgovarajućih mesta.

Dalje, kod generalne klauzule uništenja ili oštećenja životinjskog ili biljnog sveta velikih razmera otvaraju se dva pitanja. Dok se prvo pitanje tiče određivanja šta se podrazumeva pod pojmom oštećenja životinjskog ili biljnog sveta, dotle se drugo odnosi na tumačenje pravnog standarda velikih razmera. Kada je reč o prvom pitanju osnovna dilema je kakve bi posledice trebalo da pogode životinjski ili biljni svet da bi mogli da kažemo da postoji njihovo oštećenje. Drugim rečima, da li pod oštećenjem, pored bolesti i povreda treba obuhvatiti i poremećaje u ponašanju kao posledicu preduzete radnje izvršenja. Smatramo da bi ovaj pojam trebalo tumačiti ekstenzivno i uzeti da oštećenje postoji kako u slučaju kada usled zagađenja životne sredine nastupi neka bolest biljke ili životinje tako i u slučaju povreda ili poremećaja u ponašanju životinja. Što se tiče drugog pitanja potrebno je uspostaviti orijentacione kriterijume za tumačenje pravnog standarda "velikih razmera". U tom smislu predlažemo da jedan od njih bude masovnost posledice u smislu da ona pogađa veliki broj jedinki određene vrste životinja ili biljaka, dalje to bi moglo da bude i široka rasprostranjenost posledice u smislu da se ona lančano širi i na druge lokalitete, utičući i na jedinke koje nisu primarno pogođene izvorom zagađenja. Naravno, nakon određivanja kriterijuma koje treba uzimati u obzir prilikom procene da li je pravni standard velikih razmera ispunjen, potrebno je voditi računa i o vrsti životinja odnosno biljaka koje su pogođene zagađenjem. Naime, treba utvrditi da li se u konkretnom slučaju radi o vrsti koja je široko prisutna na našim prostorima, kada je potrebno da je veći broj jedinki pogođen zagađenjem da bi bio ispunjen element velikih razmera ili naprotiv o endemičnoj, iščezloj, ugroženoj ili nekoj

¹⁰ Ove generalne klauzule se koriste kod sledećih krivičnih dela: zagađenje životne sredine (član 260 KZ), protivpravna izgradnja i stavljanje u pogon objekata i postrojenja koja zagađuju životnu sredinu (član 262 KZ), oštećenje objekata i uređaja za zaštitu životne sredine (član 263 KZ), i oštećenje životne sredine (član 264 KZ).

¹¹ Vid. član 3 tačka 12, ZZZS.

sličnoj vrsti što bi ukazivalo da je dovoljno da je uništen ili oštećen mali broj primeraka životinja odnosno biljaka.

Konačno, kada je reč o generalnoj klauzuli zagađenja životne sredine u toj meri da su za njegovo otklanjanje potrebni duže vreme ili veliki troškovi, dilema se javlja kod pitanja koliko je potrebno vremena da protekne, kao i koliki treba da bude iznos troškova potreban za sanaciju životne sredine. Odgovor na ovo pitanje će zavistiti od toga koji je deo životne sredine pogođen zagađenjem, da li je to voda, vazduh, zemljište, flora ili fauna kao i koliki je iznos štete, što će se utvrditi veštačenjem. Čini se da bi trebalo uzeti da je pravni standard "duže vreme" ispunjen onda kada je veštačenjem utvrđeno da je potrebno minimum šest meseci i više za sanaciju životne sredine. S druge strane, pravni standard "veliki troškovi" trebalo bi uzeti da postoji ako je s obzirom na troškove potrebne za vraćanje u pređašnje stanje, neophodna velika količina sredstava i opreme, pri čemu zagađivač, u skladu sa propisima, snosi ukupne troškove mera za sprečavanje i smanjivanje zagađivanja koji uključuju troškove rizika po životnu sredinu i troškove uklanjanja štete nanete životnoj sredini.¹²

2.7. Odgovornost za težu posledicu kod ekoloških krivičnih dela

Za krivična dela prenošenje zaraznih bolesti kod životinja i biljaka, nesavesno pružanje veterinarske pomoći, proizvodnja štetnih sredstava za lečenje životinja i zagađivanje hrane i vode za ishranu, odnosno napajanje životinja kao zajedničke teže posledice koje proizilazi iz osnovnog oblika dela predviđene su uginuće životinja i nastupanje druge znatne štete. U stvari radi se o krivičnim delima kvalifikovanim težom posledicom. Opšta pravila o ovom institutu nalažu da kada je iz krivičnog dela proizašla teža posledica zbog koje zakon za to delo propisuje težu kaznu, ta se kazna može izreći ako je učinilac u odnosu na tu posledicu postupao iz nehata, a i sa umišljajem ako time nisu ostvarena obeležja nekog drugog krivičnog dela.¹³ Kod navedenih krivičnih dela dolazi u obzir kako mogućnost da iz osnovnog oblika sa umišljajem nastupi teža posledica iz nehata, ali i iz umišljaja. Dakle, s jedne strane moguća je situacija u kojoj kod učinioca postoji umišljaj upravljen kako na izvršenje dela iz osnovnog oblika tako i u odnosu na težu posledicu. Ovo stoga što teže posledice u vidu uginuća životinja i nastupanja druge znatne štete samo po sebi ne predstavljaju krivično delo. U ovom slučaju za primenu ovog instituta potrebno je utvrditi na osnovu okolnosti konkretnog slučaja da je učinilac bio svestan i hteo ili bar pristao kako na izvršenje osnovnog dela tako i na težu posledicu. S druge strane, realna je mogućnost da kod učinioca postoji samo umišljaj upravljen na izvršenje dela iz osnovnog oblika, a da teža posledica ipak nastupi bilo tako što iako je bio svestan olako je držao da do toga neće doći ili da će to moći sprečiti, bilo kada nije bio svestan, ako je prema okolnostima pod kojima je ono učinjeno i prema svojim ličnim svojstvima bio dužan i mogao biti svestan te mogućnosti. Ipak, pre nego što se

¹² Vid. član 9 tačka 6, ZZŽS.

¹³ KZ, član 27.

pređe na davanje odgovora na pitanje da li su ispunjeni uslova za primenu ovog instituta potrebno je razrešiti dileme u vezi toga kako treba tumačiti pojmove uginuće životinja i nastupanje druge znatne štete.

Kada je reč o uginuću životinja nije jasno zašto zakonodavac nije precizirao da se ova teža posledica sastoji u uginuću većeg broja životinja kao što je učinjeno npr. kod krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja. Stoga je nejasno da li je dovoljno da je i samo jedna životinja uginula, da bi bio postojao teži oblik navedenih dela, iako prema jezičkom tumačenju proizilazi, budući da je upotrebljena množina, da je potrebno da je uginulo makar dve životinje. Ukoliko je namera zakonodavca bila da teži oblik postoji samo onda kada je došlo do uginuća više životinja, onda je radi izbegavanja pravne nesigurnosti prilikom primene ove odredbe trebalo da predvidi kao težu posledicu uginuće većeg broja životinja. Ipak, čini se da bi najbolji pristup bio onaj kada bi se napravila podela na dela za koje je kod težeg oblika potrebno da je došlo do uginuća većeg broja životinja i drugih gde je sasvim dovoljno samo jedna. U tom smislu kod krivičnih dela prenošenje zaraznih bolesti kod životinja i biljaka i proizvodnja štetnih sredstava za lečenje životinja bi trebalo ostati pri sadašnjem rešenju koje zahteva uginuće većeg broja životinja za postojanje težeg oblika dela. Ovo stoga što je kod ovih dela učinilac svestan da radnju izvršenja preduzima za vreme epidemije i to hoće ili na to pristaje bilo tako što ne postupa po propisima, odlukama ili naredbama kojima se određuju mere za suzbijanje ili sprečavanje bolesti, ili proizvodi radi prodaje odnosno stavlja u promet sredstva za lečenje ili za sprečavanje zaraze kod životinja koja su opasna za njihov život ili zdravlje.

Suprotno, za krivična dela nesavesno pružanje veterinarske pomoći i zagađivanje hrane i vode za ishranu, odnosno napajanje životinja treba izvršiti izmenu odredbe, tako što bi za postojanje težeg oblika bilo sasvim dovoljno tražiti uginuće samo jedne životinje. Kada je reč o krivičnom delu nesavesnog pružanja veterinarske pomoći razlog koji navodi na izneto mišljenje je da radnju izvršenja treba posmatrati sa aspekta lečenja svake životinje pojedinačno. Takođe, i u slučaju zagađivanje hrane i vode za ishranu, odnosno napajanje životinja kakvom škodljivom materijom životne situacije treba posmatrati na individualnom planu (npr. trovanje komšijskog psa). U prilog tome je i predmet K 1057/12 u kome je Osnovni sud u Šapcu oglasio krivim okrivljenog koji je postavio otrovnu materiju na slaninu koja je služila kao mamac za životinje iako je došlo do uginuća samo jednog psa.

S druge strane, teža posledica u vidu nastupanja znatne štete prema zauzetom stavu Krivičnog odeljenja Vrhovnog suda Srbije iz 2006. godine postoji kada iznos štete prelazi 900.000,00 dinara.

Ostavljajući po strani da li je ovako odmeren iznos štete primenjiv i danas imajući u vidu promene vrednosti dinara, akcenat će biti stavljen na reči "drugoj" znatnoj šteti. Polazeći od toga da se prva teža posledica sastoji u uginuću životinja onda bi reč "druga" trebalo da obuhvata slučajeve narušavanje zdravlja životinja ili biljaka u smislu nastupanja bolesti koje su praćene negativnim ekonomskim posledicama za zemlju, uključujući međunarodnu trgovinu životinja ili biljaka odnosno proizvode i hranu životinjskog ili biljnog porekla.

2.8. Problemi na planu dokazivanja odsustva protivpravnosti i krivice kod ekoloških krivičnih dela

Kod dokazivanja odsustva protivpravnosti ekoloških krivičnih dela poseban problem predstavlja odgovor na pitanje da li su kumulativno ispunjeni svi uslovi za primenu instituta krajnje nužde u slučaju kada je delo učinjeno radi toga da učinilac otkloni od svog dobra ili dobra drugoga istovremenu neskrivljenu opasnost koja se na drugi način nije mogla otkloniti, a pri tom učinjeno zlo nije veće od zla koje je pretilo.¹⁴ Ti uslovi se dele kako na one koji se tiču opasnosti koja preti, tako i na one koji su neophodni za otklanjanja opasnosti. Uslovi opasnosti su: neskrivljenost, istovremenost i stvarno postojanje opasnosti. Neskrivljenost znači da opasnost ne sme da bude izazvana sa umišljajem ili iz nehata. Istovremenost znači da se radnja izvršenja mora preduzeti za vreme trajanja opasnosti. Uslov stvarnog postojanja opasnosti je neophodan zbog izbegavanja situacije putativne krajnje nužde koja se rešava primenom pravila o stvarnoj zabludi o razlozima isključenja protivpravnosti. Uslovi otklanjanja opasnosti su: da se ona na drugi način nije mogla otkloniti kao i da učinjeno zlo nije veće od zla koje je pretilo. Ispunjenost navedenih uslova se najbolje može ispitati na primeru iz sudske prakse.

Tako u predmetu Kž1 br. 2104/10 od 12. marta 2010. godine Apelacioni sud u Beogradu je zaključio da je prvostepeni sud pravilno utvrdio da je okrivljeni u konkretnom slučaju postupao u krajnjoj nuždi, budući da je trčanje tri psa koja su lajala ka okrivljenom predstavljalo realnu opasnost koja je upućivala kako na objektivni tako i na subjektivni način o neizbežnoj povredi pravnog dobra, u konkretnom slučaju tela i života okrivljenog. Prema tome, opasnost je u konkretnom slučaju bila realna i postojeća radnja koju je preduzeo okrivljeni odnosno pucanje u pravcu pasa je bilo upereno upravo na otklanjanje opasnosti dejstvom na sam izvor opasnosti. U konkretnom slučaju opasnost koja je pretila oštećenom je bila istovremena sa preduzimanjem radnje od strane okrivljenog radi otklanjanja iste i nije bila ni sa čim skrivljena, te pucanj okrivljenog u pravcu pasa je bilo nužan radi otklanjanja te opasnosti. Takođe, prema mišljenju Apelacionog suda u Beogradu, pravilno je prvostepeni sud zaključio da je u konkretnom slučaju telo i život okrivljenog predstavljalo značajnije pravno dobro od tela i života psa, a ubistvo psa je manje od zla koje je pretilo okrivljenom.

Međutim, u navedenom primeru nedostaju ubedljivi razlozi zašto je sud našao da se opasnost koja je pretila u ovom slučaju od pasa nije mogla otkloniti na drugi način nego ubijanjem. Ovo stoga što je, iako nesporno da je ubistvo psa manje zlo od zla koje je pretilo okrivljenom, kod krajnje nužde neophodno preduzeti sve što je moguće kako ne bi došlo do povrede tuđeg dobra, makar to bilo i bekstvom sa mesta događaja (Stojanović, 2015: 147-148). Na osnovu toga ima smisla isticati da je u ovom primeru zapravo došlo do intenzivnog ekcesa, budući da se čini da je postojalo prostora da se opasnost otkloni na drugačiji i bezbolniji način.

¹⁴ KZ, član 20 stav 2.

U praksi na planu dokazivanja krivice problem predstavlja postojanje stvarne zabluda kod učinioca. Prema opštim pravilima zabluda može biti neotklonjiva ako učinilac nije bio dužan i nije mogao da izbegne zabludu u pogledu neke stvarne okolnosti koja predstavlja obeležje krivičnog dela ili u pogledu neke stvarne okolnosti koja bi, da je zaista postojala, činila delo dozvoljenim i otklonjiva kada je mogao i bio dužan da ima pravilnu predstavu o tome.¹⁵ Ključno pitanje koje se ovde postavlja tiče se krivičnog dejstva stvarne zabluda odnosno da li ona isključuje krivicu ili ne. U odgovoru na to pitanje ilustrativni su primeri iz sudske prakse kod krivičnog dela nezakonit lov i šumska krađa. Kada je u pitanju drugi osnovni oblik krivičnog dela nezakonit lov, budući da učinilac mora znati da lovi na tuđem lovištu, sudska praksa je u predmetu Apelacionog suda u Kragujevcu, KŽ1 297/13 našla da budući da okrivljeni koji je lovac nije znao da loveći divljač to čini u tuđem lovištu čije granice ne zna, nije izvršio krivično delo nezakonitog lova, jer se nalazio u neotklonjivoj stvarnoj zabludi, budući da nije bio dužan i nije mogao da izbegne zabludu u pogledu stvarne okolnosti koja predstavlja obeležje krivičnog dela. S druge strane, kako je kod krivičnog dela šumske krađe uz umišljaj neophodno i prisustvo svesti o granicama između katastarskih parcela vlasnika šuma Osnovni sud u Požarevcu u slučaju K 1183/10-78 nije prihvatio odbranu okrivljenog da je bio u stvarnoj zabludi imajući u vidu da su mu bile poznate granice šume. Dakle, navedeni primeri daju odgovor na pitanje u kojim slučajevima je isključena krivica kod učinioca. Neotklonjiva stvarna zabluda isključuje uvek krivicu, kako umišljaj tako i nehat. Prema tome, nije krivično delo ono delo koje je učinjeno u neotklonjivoj stvarnoj zabludi.¹⁶ Suprotno, otklonjiva stvarna zabluda ne isključuje nehatno krivično delo kada zakon takvo krivično delo predviđa.¹⁷

2.9. Pripremne radnje i pokušaj kod ekoloških krivičnih dela

Pripremne radnje jesu u načelu nekažnjive, budući da je po pravilu reč o takvim oblicima ponašanja koji su udaljeni od zone kažnjivosti predviđene zakonom. Ipak, u određenim slučajevima je zakonodavac procenio da je potrebno kažnjavati već od faze pripremanja dela zbog potrebe pojačane zaštite određenih dobara. Iako su u slučaju ekoloških krivičnih dela pripremne radnje u načelu krivičnopravno irelevantne jer nisu kažnjive, posebno teži oblik kod inkriminacije unošenje opasnih materija u Srbiju i nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija koji se sastoji u organizovanju vršenja dela iz osnovnog oblika izaziva dileme po ovom pitanju. Prvo, da li je reč o pripremao radnji. Imajući u vidu propisanu kaznu za ovaj oblik treba uzeti da nije reč o pripremao radnji koja je uzdignuta na rang radnje izvršenja, već bi moglo biti reči o *delicta preparata* u smislu odredbe ranijeg Osnovnog krivičnog zakona.¹⁸ Međutim, kako Krivični

¹⁵ KZ, član 28 stav 2.

¹⁶ KZ, član 28 stav 1.

¹⁷ KZ, član 28 stav 3.

¹⁸ Osnovni krivični zakon, član 18, "Službeni list SFRJ", br. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90, 54/90, "Službeni list SRJ", br. 35/92, 16/93, 31/93, 37/93, 24/94, 61/2001, "Službeni glasnik RS", br. 39/2003.

zakonik više ne sadrži odredbu o kažnjavanju pripremnih radnji u užem smislu, to znači da ne može da se radi o *delicta preparata*, već je polazeći od činjenice da je upotrebljen trajni glagol potrebno da je došlo do izvršenja dela čije se vršenje organizuje. Štaviše, u teoriji se ističe da je potrebno da je došlo do izvršenja najmanje dva dela iz osnovnog oblika (Stojanović 2016:807). I drugo, da li je za postojanje ovog oblika dela potreban takav stepen organizovanosti u smislu organizovane grupe. Iako izvršenju ovog oblika prethodi dogovor, stvaranje plana i raspodela poslova, treba ostati pri stavu da ne mora da se radi o organizovanoj grupi (Lazarević, 2006:296).

S druge strane, kod pokušaja, ključno pitanje je za koja krivična dela je opravdano kažnjavati za pokušaj. Odgovor na to pitanje zavisi od procene zakonodavca prilikom vrednovanja stepena ugroženosti objekta zaštite. Stoga, ukoliko je iz navedenog razloga potrebno kažnjavati i za pokušaj to se čini bilo tako što se propiše kazna zatvora u trajanju od pet godina ili teža kazna (npr. zagađivanje životne sredine), bilo tako što je eksplicitno propiše kod lakših krivičnih dela da se i za pokušaj kažnjava (npr. šumska krađa). Dalje, određena krivična dela nisu kažnjiva u fazi pokušaja zato što ne sadrže posledicu, bilo da je reč o pravom krivičnom delu nečinjenja (npr. nepreduzimanje mera zaštite životne sredine) ili o delatnosnom delu (npr. osnovni oblik inkriminacije nezakonit lov). Stoga začuđuje da je u vezi sa krivičnim delom nezakonit lov sporno pravno pitanje u praksi da li osnovni oblik dela može ostati u pokušaju. Sudska praksa je u predmetu KŽ1. 3176/10 pred Apelacionim sudom u Kragujevcu ispravno zauzela stav da osnovni oblik ne može ostati u pokušaju, budući da kod ovog oblika dela nije nužno, kao kod težeg, da divljač bude ubijena ili ranjena, već se samim lovom, bez obzira da li je došlo do odstrela divljači, ostvaruju svi elementi svršenog krivičnog dela, s tim što je za krivicu neophodan umišljaj. Konačno, postoje dela koja sadrže posledicu, ali kod kojih se ne kažnjava za pokušaj ni kod osnovnog ni kod težeg oblika (npr. ubijanje i zlostavljanje životinja). Međutim, pitanje je koliko je to opravdano ukoliko se npr. pokuša ubiti veći broj životinja, a nastupi smrt jedne životinje. U tom slučaju tzv. kvalifikovan pokušaj dela imajući u vidu propisanu kaznu ne bi bio kažnjiv, a čini se da bi trebalo da bude imajući u vidu da je umišljaj učinioca upravljen na težu povredu objekta radnje. Suprotno, u slučaju osnovnog oblika dela može da se brani sadašnje stanovište da nije potrebno kažnjavati za pokušaj.

3. STATISTIČKI PODACI O EKOLOŠKOM KRIMINALITETU

Smatramo da je korisno predstaviti statističke podatke o krivičnim delima protiv životne sredine upravo kako bi se uočilo koje inkriminacije prati tamna brojka. Na osnovu raspoloživih podataka Republičkog zavoda za statistiku biće prikazan broj podnetih prijava kao i broj osuđenih lica po krivičnim delima protiv životne sredine u 2014. i 2015. godini, uz sumaran osvrt na period od 2007-2013. Uz to biće prikazane i krivične sankcije koje su domaći sudovi najčešće odnosno najređe izricali.

U 2015. godini ukupno je bilo 2205 prijava protiv punoletnih lica za krivična dela protiv životne sredine. Od tog broja najveći broj se odnosi na šumsku krađu 1704, ubijanje i zlostavljanje životinja 205, nezakonit lov 120, pustošenje šuma 85 i nezakonit ribolov 44, dok se prijave za ostala krivična dela kreću od jedne do 12 na nivou cele godine. Od 2205 prijavljenih punoletnih lica samo 549 je i osuđeno. I u ovom slučaju najviše osuđenih je za šumsku krađu 451, zatim za pustošenje šuma 34, dok treće mesto dele krivično delo ubijanje i zlostavljanje životinja i nezakonit ribolov sa 23 osuđena lica, dok je u pogledu osuđenih lica za ostala dela njihov broj zaista zanemarljiv od jednog do 11 osuđenih tokom cele godine.

U pogledu krivičnih sankcija, sudovi su najčešće izricali uslovnu osudu i to 362 puta za sva krivična dela od čega 305 za krivično delo šumske krađe. Potom slede 99 puta novčana kazna i 64 puta kazna zatvora. S druge strane najmanje su izricani rad u javnom interesu i oduzimanje vozačke dozvole, ukupno 15 puta, zatim sudska opomena 6 i kućni zatvor 3 puta u 2015. godini.¹⁹

Slična situacija je zabeležena i 2014. godine. Te godine je ukupan broj prijava bio 2148 protiv punoletnih lica za krivična dela protiv životne sredine. Od tog broja najviše za šumsku krađu 1678, ubijanje i zlostavljanje životinja 200, nezakonit lov 102, pustošenje šuma 96 i nezakonit ribolov 31, dok se prijave za ostala krivična dela kreću od jedne do 12 na nivou cele godine. Od 2148 prijavljenih punoletnih lica samo 589 je i osuđeno. I u ovom slučaju najviše osuđenih lica je za šumsku krađu 488, zatim za pustošenje šuma 30 i ubijanje i zlostavljanje životinja 25, nezakonit ribolov 21 kao i nezakonit lov 18, dok je u pogledu osuđenih lica za ostala krivična dela njihov broj zaista zanemarljiv od jednog do 11 tokom cele godine. Kad su u pitanju krivične sankcije situacija je sledeća, najviše su sudovi izricali uslovnu osudu i to 342 puta za sva krivična dela od čega 305 za krivično delo šumske krađe. Potom slede 119 puta novčana kazna i 103 puta kazna zatvora. S druge strane najmanje su izricane rad u javnom interesu i oduzimanje vozačke dozvole ukupno 18 puta zatim sudska opomena 5 puta, a zabeležena su i dva slučaja da je učinilac proglašen krivim, a oslobođen od kazne u 2014. godini.²⁰

I u periodu od 2007-2013 statističko stanje se ne razlikuje. Ukupan broj prijava varira između 1568 koliko je zabeleženo 2010.godine i 2081 koliko je zabeleženo 2009 godine. Od ukupnog broja prijava za sva krivična dela protiv životne sredine najviše prijava je podneto za krivično delo šumske krađe između 1090 i 1462 prijava godišnje, zatim slede krivična dela nezakonit lov između 97 i 173 prijava godišnje i ubijanje i mučenje životinja između 80 i 196 prijava godišnje. Uz prijave za navedena krivična dela po učestalosti treba napomenuti i krivično delo pustošenje šuma između 69 i 157 prijave godišnje i krivično delo nezakonit ribolov između 29 i 111 prijava godišnje. Krivične prijave se evidentno retko sreću za ostala krivična dela. Što

¹⁹ Republički zavod za statistiku, Bilten punoletnih učinilaca krivičnih dela u Republici Srbiji, 2015. godine <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/02/35/82/SB-617-Punoletni2015.pdf>, stranici pristupljeno: 23.2.2017.

²⁰ Republički zavod za statistiku, Bilten punoletnih učinilaca krivičnih dela u Republici Srbiji, 2014. godine, http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/97/00/SB_603_Pnoletni_ucinioci_KD_2014.pdf, stranici pristupljeno: 23.1.2017.

se tiče broja osuđenih lica najveći broj između 218 i 730 je za šumsku krađu, zatim za nezakonit ribolov između 33 i 65 osuđenih lica godišnje i pustošenje šuma između 17 i 70 osuđenih lica godišnje. Uz osude za navedena krivična dela po učestalosti treba napomenuti i nezakonit lov između 14 i 50 osuđenih lica godišnje i ubijanje i mučenje životinja između 13 i 30 osuđenih lica godišnje. U pogledu krivičnih sankcija situacija je ista kao u prethodne dve godine, sudovi su najviše izricali uslovnu osudu, zatim novčane kazne i kazne zatvora.

4. VIKTIMOLOŠKI ASPEKT EKOLOŠKIH KRIVIČNIH DELA

Viktimološki aspekt predstavlja nezaobilaznu temu kada je reč o ekološkim krivičnim delima budući da se životna sredina svakodnevno zagađuje, ali se retko kada zna da li uopšte ima žrtava. Ovako stanje stvari navodi na pitanje, da li ekološka dela, poput npr. koruptivnih dela ili dela u vezi sa opojnim drogama, mogu da se svrstaju u zločine bez žrtve (eng. *victimless crimes*). Činjenica koja ide u prilog stavu da su ekološka inkriminacije *victimless crimes* jeste problem što ljudi neretko nisu uopšte svesni da su njihova lična ili imovinska prava povređena ili ugrožena izvršenjem dela bilo zato što su posledice nevidljive, bilo stoga što ne nastupaju odmah po izvršenju dela, što otežava otkrivanje izvršioca. Ipak, na ovo pitanje bi trebalo negativno odgovoriti, iako postoje pojedine ekološke inkriminacije kod kojih je problematično prepoznati ko je oštećen njihovim izvršenjem (npr. krivično delo ubijanja i zlostavljanja životinja). Ovo stoga što je jasno da se kod ekoloških dela povređuju ili ugrožavaju prava čoveka koja ima prema životnoj sredini ili njenim pojedinim aspektima zaštite.

Budući da je odgovor na prethodno pitanje negativan, heteromna pravna priroda grupe krivičnih dela protiv životne sredine, osim što stvara probleme u određivanju grupnog objekta zaštite, nameće i dilemu ko se sve može smatrati žrtvom ekoloških inkriminacija. Zato se u teoriji postavlja pitanje da li žrtva ekoloških krivičnih dela može biti, pored pojedinaca i grupe pojedinaca, društvo kao celina, pa čak i životna sredina *per se* (Batrićević, 2013: 119). Odgovor zavisi od toga da li se to pitanje posmatra sa ekološkog ili krivičnopravnog aspekta.

S jedne strane, ako se navedeno pitanje posmatra sa aspekta ekološkog prava, onda bi krug žrtvi ekoloških dela trebalo razumeti šire, uključujući i životnu sredinu *per se* i buduće generacije. Ovo stoga što se u ekološkom pravu životna sredina tretira kao zaštićeno dobro *per se*, iz čega proizilazi stav da krivičnopravna ekološka zaštita treba da bude zasnovana na biocentričnoj koncepciji (Lilić, Drenovak, 2014: 59). Osim toga, u ekološkom pravu, za razliku od krivičnog, poseban značaj imaju buduće generacije zbog načela održivog razvoja. Suština navedenog načela je da se pravilnim vaganjem između interesa zaštite životne sredine i interesa ekonomskog razvoja uspostavi balans koji će omogućiti zdrav život u prirodnom okruženju ne samo sadašnjim, već i budućim generacijama.

S druge strane, sa krivičnopravnog aspekta, kod ekoloških dela problem predstavlja utvrđivanje ko se sve može smatrati žrtvom njihovog izvršenja, kao što je to jasno npr. kod krivičnih dela protiv imovine ili života i tela. U odgovoru na to pitanje treba

poći od opšteg zaštitnog objekta krivičnog prava, a to je zaštita čoveka i drugih osnovnih društvenih vrednosti. Budući da su granice krivičnopravne prinude postavljene antropocentrično, to znači da su primarni objekt zaštite osnovna dobra čoveka, pa tek onda ostala dobra koja su u funkciji njihovog ostvarivanja. Iz navedenog razloga treba odbaciti mogućnost da se životna sredina *per se* shvati kao žrtva ekoloških inkriminacija, tim pre jer nije grupni zaštitni objekt ekoloških krivičnih dela. Takođe, ni društvo kao celinu, u smislu i sadašnjih i budućih generacija, ne bi trebalo tretirati žrtvom ovih krivičnih dela jer za krivično pravo nije presudno da li se radi i o povredi prava budućih generacija. Osim toga, može se postaviti pitanje sa aspekta krivičnog prava kako se neko ko još nije ni rođen može tretirati žrtvom učinjenog ekološkog dela. Stoga bi na osnovu opšteg i grupnog antropocentričnog zaštitnog objekta krug žrtvi ekoloških inkriminacija trebalo shvatati uže i obuhvatati samo sadašnje generacije pojedinaca i grupa pojedinaca koji mogu da budu pogođeni posledicama učinjenog krivičnog dela.

Posledice kojima pojedinci mogu biti pogođeni izvršenjem ekoloških dela su najčešće finansijski gubici, pogoršanje zdravlja ili gubitak na kvalitetu stanja životne sredine. Najpre, finansijski gubici se mogu javiti u vidu gubitka sredstava za život usled pretrpljene štete ili gubitka prihoda zbog potrebe njene nadoknade. Dalje, zdravstveni problemi se ispoljavaju u oboljevanju od različitih vrsta bolesti kao posledica zagađenja životne sredine, ali i u emocionalnom rastrojstvu usled dugo potrebnog vremena u traženju načina za zaštitu svojih prava pred sudom. Konačno, pojedinci mogu osetiti gubitak na kvalitetu stanja životne sredine zbog toga što su njen prirodni sastav i osobine promenjeni. Sve navedene posledice mogu zahvatiti i grupe pojedinaca koji čine zajednicu ljudi. Ipak, postoji vrsta štete kojoj mogu biti izložene samo kolektiviteti čiji život je u tesnoj vezi sa životnom sredinom. Radi se o gubitku tradicije autohtonih, farmerskih ili priobalnih zajednica (Skinnider, 2011: 35-37). Budući da ove grupe pojedinaca izdržavaju sebe i svoje porodice, ekološke posledice poput zagađenja ili oštećenja životne sredine na prostorima gde one žive može ugroziti njihov opstanak. U tom smislu u teoriji Chalecki govori o ekološkom terorizmu pod kojim podrazumeva nezakonitu upotrebu sile protiv ekoloških resursa sa ciljem lišavanja koristi koje zajednice imaju od njih, kao i radi uništavanja njihove imovine (prema Hall, 2011). Navedene socijalne i kulturne promene primoravaju zajednice ka prinudnom raseljavanju u potrazi za novi načinom života, čime se stvara opasnost da pojedinci postanu žrtve trgovine ljudima (Hall, 2011: 380-381). U vezi sa tim treba dodati da nisu svi pojedinci jednako izloženi ekološkim posledicama, već veći teret migracija trpe siromašnije zajednice. U tom smislu navedenu situaciju Lee opisuje rečima da su siromašni ljudi obično isključeni iz procesa donošenja ekoloških odluka, a kada su one donete nemaju uticaj da ih promene (prema, Hall, 2014:136).

5. ZAKLJUČAK

Iako se činilo da je proces sistematizacije ekoloških inkriminacija okončan, donošenjem Krivičnog zakonika iz 2005.godine koji je predvideo posebnu glavu o krivičnim delima protiv životne sredine, to se nije desilo. Naprotiv, navedena novina

navela je autore na brojna istraživanja o oblasti ekološkog kriminaliteta, budući da je zakonodavac ostavio otvorenim pitanja i dileme, počev od grupnog objekta zaštite, preko nejasnih kriterijuma za svrstavanje pojedinih krivičnih dela u Krivični zakonik odnosno u sporedne vankrivične propise, do izostavljanja krivičnopravne zaštite za pojedine aspekte životne sredine. Na planu dokazivanja ekoloških dela jedno od najslabijih pitanje jeste utvrđivanje uzročne veze između preduzete radnje i nastupele posledice, što vodi do njihove visoke tamne brojke.

U tom smislu s obzirom na, statistički gledano, mali broj slučajeva podnetih krivičnih prijava za većinu krivičnih dela protiv životne sredine čini se da bi trebalo raditi na razvijanju svesti o potrebi krivičnopravne zaštite životne sredine jer navedeno stanje ukazuje na njihovu skromnu zastupljenost pred sudovima. I dalje se primećuje nesrazmerno veći broj prijava za krivična dela nezakonit lov i ribolov, a pogotovo pustošenje šuma i šumsku krađu, u odnosu na broj preostalih krivičnih dela iz ove glave. S jedne strane, kod krivičnih dela koja se retko prijavljuju, problem može predstavljati otežana mogućnost njihovog otkrivanja, dok s druge strane, kod inkriminacija koje se često prijavljuju i za koje postoje veći broj osuđenih lica, problem treba tražiti u propisanim kaznama. Naime, za takva dela je veoma upitno da li se propisanim kaznama ostvaruje opšta svrha krivičnih sankcija.

Ipak, iako je represija neophodna u cilju suzbijanja ekološkog kriminaliteta treba uzeti u obzir da u ovoj oblasti posebno dolaze do izražaja karakteristike krivičnog prava. Ovo stoga što se životna sredina štiti primarno drugim granama prava (upravnim i građanskim) što upućuje na zaključak da uloga krivičnog prava u ovoj oblasti treba da bude delimična, akcesorna i fragmentarna. Zbog toga bi u budućnosti trebalo razmisliti o preispitivanju zone kažnjivosti kod pojedinih krivičnih dela zbog toga što na osnovu *de lege lata* rešenja deluje da uopšte nije potrebna krivičnopravna zaštita (npr. povreda prava na informisanje o stanju životne sredine). U vezi s tim je večita dilema da li je dovoljno za uspostavljanje kriminalne zone kod ekoloških krivičnih dela tražiti samo posledicu u vidu apstraktne opasnosti ili je neophodno da se predvidi krivično delo jedino ako je bar došlo do nastupanja konkretne opasnosti. Ipak, nedvosmislen odgovor ne postoji jer je nezahvalno davati univerzalni odgovor na pitanje koje zahteva pojedinačni pristup svakom ekološkom krivičnom delu ponaosob.

Kada je reč o viktimološkom aspektu, iako se čini da nije upitno da li su ekološka dela *victimless crime*, dotle postoji razmimoliženja između ekološkog i krivičnog prava po pitanju kruga potencijalnih žrtava. Iako se u ekološkom pravu zagovara ekstenzivno biocentrični pristup tumačenju pitanja žrtvama ekoloških dela, čini se da je ispravan vladajući pristup u krivičnom pravu koji se zasniva na restriktivnom antropocentričnom pristupu. Ovo zato što opšti objekat zaštite u krivičnom pravu jesu osnovna prava čoveka pa tek onda ostala dobra koja su u funkciji njihovog ostvarivanja. Stoga, tek sa daljim razvojem shvatanja u smislu preformulisanja primarne funkcije krivičnog prava od antropocentrične ka biocentričnoj bi moglo da se ističe kako je i životna sredina *per se* žrtva ekoloških dela. Do tada pod žrtvama ekoloških dela treba podrazumevati samo pojedince i grupe pojedinaca.

U svakom slučaju, budući da su u radu obrađeni krivičnopravni i viktimološki aspekt krivičnih dela u narednim istraživanjima bilo bi poželjno posebno analizirati odgovornost pravnih lica za ekološka krivična dela imajući u vidu dokazne probleme na planu kriminaliteta korporacija, počev od teškoća oko utvrđivanja međusobnog odnosa lica koja se nalaze na različitim nivoiama odlučivanja u pravnom licu od čega zavisi i osnov odgovornosti pravnog lica za krivično delo (Ilić, 2009:10). Takođe, posebno je bitno kada je reč o ekološkom kriminalitetu neprestano raditi na jačanju preventivnih sredstava za njegovo suzbijanje, budući da je to od neposredne važnosti za život čoveka u zdravoj životnoj sredini.

LITERATURA

Bibliografija:

- (1) Batrićević, A. (2012). Krivično delo šumske krađe u pozitivnom pravu Republike Srbije. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. XXXI (1) str 105-130.
- (2) Batrićević, A. (2013), Ekološka krivična dela – zločini bez žrtve?. *Temida*, 16(1), str. 113-132.
- (3) Voštinić M., Turanjanin V. (2012). Kratak komparativnih prikaz ekoloških krivičnih dela u Srbiji i Republici Srpskoj. U: A. Čavoški, A. Knežević Bojović (ur.), *Ekologija i pravo*. Beograd: Institut za uporedno pravo i Pravni fakultet Univerziteta Union, str. 34-46.
- (4) Hall M. (2011). Environmental Victims: Challenges for Criminology and Victimology in the 21st Century. *Journal of Criminal Justice and Security* 13 (4), pp. 371-391.
- (5) Hall M. (2014). Environmental harm and environmental victims: Scoping out a 'green victimology'. *International Review of Victimology*, 20(1), pp. 129-143.
- (6) Ilić P. Goran (2009). *Predgovor Zakonu o odgovornosti pravnih lica za krivična dela*, Beograd: Službeni glasnik.
- (7) Joldžić, V., Jovašević D. (2012). *Ekološko krivično pravo, međunarodni i ustavni osnovi, stvarnost i mogućnosti*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (8) Joldžić, V. (2014). Ekološki delikti i kazne: stvarno i potrebno. U: L. Kron (ur.) *Prestup i kazna de lege lata et de lege ferenda*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (9) Jovašević, D. (2011). Kaznenopravna zaštita životne sredine. U: S. Lilić (ur.) *Klimatske promene – pravni i ekonomski izazovi*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 172-194.
- (10) Kosanović S.(2009). *Ekološki kriminalitet*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu i Javno preduzeće "Službeni glasnik".
- (11) Lazarević Lj. (2006). *Komentar krivičnog zakonika*. Beograd: Savremena administracija.
- (12) Lilić, S., Drenovak-Ivanović M. (2014). *Ekološko pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- (13) Skinnider E. (2011). Victims of Environmental Crime – Mapping the Issues. Vancouver: The International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy.
- (14) Stojanović, Z. (1995). Krivično-pravna zaštita životne sredine. *Pravni život*, 44 (9), str. 291-301.

- (15) Stojanović, Z. (2015). *Krivično pravo opšti deo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- (16) Stojanović, Z. (2016). *Komentar krivičnog zakonika*. Beograd: Službeni glasnik.
- (17) Škulić M. (2001). Krivično-pravna zaštita životne sredine. *Pravni život*, 50(9), str. 257-267.
- (18) Škulić M. (2011). Pravo na zdravu životnu sredinu kao ljudsko pravo .U: Marina Matić *et alia* (ur.) *Priručnik za zaštitu životne sredine*. Beograd: Udruženje tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije. str. 95-104.

Propisi:

- (19) Ustav Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 98/2006).
- (20) Krivični zakonik, ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014).
- (21) Osnovni krivični zakon, "Službeni list SFRJ", br. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90, 54/90, "Službeni list SRJ", br. 35/92, 16/93, 31/93, 37/93, 24/94, 61/2001, "Službeni glasnik RS", br. 39/2003.
- (22) Zakon o zaštiti životne sredine ("Sl. glasnik RS", br. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - dr. zakon, 72/2009 - dr. zakon, 43/2011 - odluka US i 14/2016).
- (23) Zakon o šumama ("Sl. glasnik RS", br. 30/2010, 93/2012 i 89/2015).
- (24) Zakon o veterinarstvu ("Sl. glasnik RS", br. 91/2005, 30/2010 i 93/2012).

Sudska praksa:

- (25) Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kži 3564/10 od 25.05.2010. godine
- (26) Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kži 7312/10 od 01.02.2011. godine.
- (27) Presuda Apelacionog suda u Beogradu Kži 2104/10 od 12. marta 2010. godine
- (28) Presuda Osnovnog suda u Šapcu K 1057/12 od 18.02.2013. godine.
- (29) Rešenje Apelacionog suda u Nišu Kži 3037/12, Bilten Apelacionog suda u Nišu 2/2012.
- (30) Presuda Osnovnog suda u Valjevu K 1665/12 od 11.04.2013. godine.
- (31) Presuda Osnovnog suda u Zaječaru K 896/10 od 09.05.2011. godine.
- (32) Presuda Osnovnog suda u Šapcu K 7/11 od 04.03.2011. godine.
- (33) Presuda Osnovnog suda u Valjevu K 230/13 od 21.03.2013. godine.
- (34) Rešenje Okružnog suda u Čačku Kž 361/07 od 04.09.2007. godine.
- (35) Presuda Okružnog suda u Čačku Kž 279/09 od 29.05.2009. godine.
- (36) Stav Apelacionog suda u Kragujevcu zauzet na sednici Krivičnog odeljenja, 27.01.2016. godine, Bilten Apelacionog suda Kragujevac, broj 1/2016.
- (37) Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu Kži 3176/10 od 08.04.2011. godine.
- (38) Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu Kži 297/13 od 28.02.2013. godine.
- (39) Rešenje Okružnog suda u Beogradu Kž 437/07 od 22. marta 2007. godine.
- (40) Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu K 1604/06 od 25.12.2006. godine.

Izvori sa Interneta:

- (41) Republički zavod za statistiku, Bilten punoletnih učinilaca krivičnih dela u Republici Srbiji, 2015. godine.
<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/02/35/82/SB-617-Punoletni2015.pdf>. stranici pristupljeno: 23.2.2017.
- (42) Republički zavod za statistiku, Bilten punoletnih učinilaca krivičnih dela u Republici Srbiji, 2014. godine.
http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/97/00/SB_603_Pnoletni_ucinioci_KD_2014.pdf. stranici pristupljeno: 23.2.2017.

THE CRIMINAL LAW AND VICTIMOLOGICAL ASPECTS OF ENVIRONMENTAL CRIMES IN THE REPUBLIC OF SERBIA

The paper deals with criminal justice and victimological aspects of ecological crimes. In the first part, the author discusses the normative aspect of Chapter XXIV of the Criminal Code concerning crimes against the environment with special emphasis on group object of protection. Separately is approached to the analysis of the blanket character of disposition of environmental offenses with the basic idea that distinction should be made between the three types of blanket clause. In addition, in this part of the paper, certain dilemmas of jurisprudence were presented. The second part presents the statistical figures for the number of reported and convicted persons for environmental crimes in the period from 2007 to 2015 on the basis of processing by the Statistical Office of the Republic of Serbia. Finally, in the last part the author deals with the issue of determining the victims of environmental crimes. This issue is one of the most complex in terms of eco-incrimination because the consequences may not be clearly visible in each specific case, unlike some other crimes. This raises the question whether the environmental offenses are victimless crime.

The main objective of this paper is to point out the shortcomings of the normative level and the dilemmas faced by the jurisprudence in the field of criminal law protection of the environment and to provide suggestions for its improvement. In addition, statistics aims to draw attention to the proportions of ecological crimes in the Republic of Serbia.

KEYWORDS: environmental crimes / statistics / jurisprudence / victims